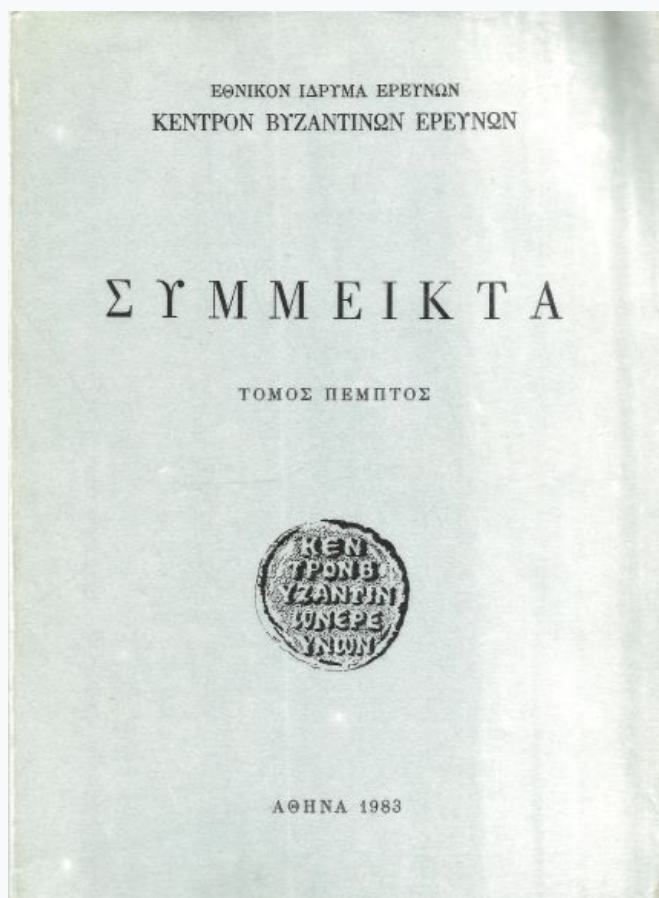

Byzantina Symmeikta

Vol 5 (1983)

SYMMEIKTA 5

Λανθάνουσα άθωνίτικη μονή του 10ου αιώνα

Δ. ΝΑΣΤΑΣΕ

doi: [10.12681/byzsym.688](https://doi.org/10.12681/byzsym.688)

Copyright © 2014, Δ. ΝΑΣΤΑΣΕ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΝΑΣΤΑΣΕ Δ. (1983). Λανθάνουσα άθωνίτικη μονή του 10ου αιώνα. *Byzantina Symmeikta*, 5, 287–293.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.688>

ΛΑΝΘΑΝΟΥΣΑ ΑΘΩΝΙΤΙΚΗ ΜΟΝΗ ΤΟΥ 10ου ΑΙΩΝΑ*

Ἀνάμεσα στίς μοναστικές ἐγκαταστάσεις ἀλλογενῶν στὸν Ἄθω, λίγο μόνο χρόνο μετὰ τὴν ἱδρυση τῆς Λαύρας τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου στὰ 963 - 64, συγκαταλέγονται καὶ τρεῖς ἰταλικές μονές.

Γιὰ δύο ἀπ' αὐτές, τὴ «μονὴ τοῦ Σικελοῦ»¹ καὶ τὴ «μονὴ τοῦ Καλαβροῦ»², ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Ἀντίθετα, σχετικὰ πολλὲς πληροφορίες φαίνεται πὼς ὑπάρχουν γιὰ τὴν τρίτη ἰταλικὴ μονή, τὴ λεγόμενη «μονὴ τοῦ Ἀμαλφινοῦ» ἢ «τῶν Ἀμαλφινῶν». Ἡ, τουλάχιστον, αὐτὴ τὴν ἐντύπωση δίνουν οἱ ἐργασίες ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτήν, ἰδιαίτερα οἱ μελέτες τοῦ Paul Lemerle καὶ τοῦ Agostino Pertusi³.

Καὶ οἱ δύο διαπρεπεῖς βυζαντινολόγοι χρονολογοῦν τὴν πρώτη μνεία Ἀμαλφινῶν στὸν Ἄθω τὸν Δεκέμβριο τοῦ 984. Τὴ χρονολογία αὐτὴ φέρει ἓνα ἔγγραφο⁴ στὸ ὁποῖο ὑπογράφουν ἀνάμεσα στοὺς ἐκπροσώπους τῆς Λαύρας καὶ δύο Λατῖνοι μοναχοί, ποὺ ὁ Lemerle καὶ ὁ Pertusi τοὺς θεωροῦν Ἀμαλφινούς⁵. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι λαυρεωτικὸ ἐπιτρέπει στὸν Pertusi νὰ

* Ἀνακοίνωση στὸ Γ' Πανελλήνιο Ἱστορικὸ Συνέδριο, Θεσσαλονίκη, 29 - 30 Μαΐου 1982.

1. Agostino Pertusi, *Monasteri e monaci italiani all'Athos nell'alto medioevo, Le millénaire du Mont Athos, 963 - 1063*. Etudes et mélanges, Chevetogne 1964 (παρακάτω ὡς Pertusi, *Monasteri*), σελ. 242 - 243· *Actes du Protaton*, édition diplomatique par Denise Papachryssanthou, Paris 1975, σελ. 90.

2. F. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, München 1948, ἀρ. 104, σελ. 278, στ. 26 - 27· Pertusi, *Monasteri*, σελ. 240 - 241.

3. P. Lemerle, *Les archives du monastère des Amalfitains au Mont Athos*, EEBΣ 23 (1953) (=P. Lemerle, *Le monde de Byzance: Histoire et Institutions*, London, Variorum Reprints, 1978, XII), σελ. 548 - 566· A. Pertusi, *Nuovi documenti sui Benedettini Amalfitani dell'Athos*, Aevum 27 (1953), σελ. 400 - 429· τοῦ ἴδιου, *Monasteri*. Πρβλ., πιδ παλιὰ, O. Rousseau, *L'ancien monastère bénédictin du Mont Athos*, Revue liturgique et monastique 14 (1929), σελ. 530 - 547· πιδ πρόσφατα (ἀλλὰ χωρὶς καινούργια στοιχεῖα), L. Bonsall, *The Benedictine Monastery of St Mary on Mount Athos*, Eastern Churches Review 2 (1969), σελ. 262 - 267.

4. F. Dölger, ὁ.π., ἀρ. 108.

5. P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 549, σημ., καὶ κυρίως ὁ ἴδιος στὰ *Actes de Lavra*, I², édition diplomatique par P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachryssanthou, Paris 1970 (παρακάτω ὡς *Actes de Lavra* I²), σελ. 44, σημ. 161: οἱ δύο μοναχοὶ «sont des latins (Amalfitains)»· Pertusi, *Monasteri*, σελ. 224, 251.

πιστεύει ότι τὸ 984 «il monastero degli Amalfitani non era ancora stato fondato»¹.

Μία ἄλλη λατινικὴ ὑπογραφή ἐμφανίζεται στὸν Ἰθω τὸν Νοέμβριο τοῦ 991, σὲ μία «ἀσφάλεια» τοῦ Πρώτου καὶ τῆς Συνάξεως². Ὁ Lemerle καὶ ὁ Pertusi συμφωνοῦν ὅτι ὁ λατινικὰ ὑπογράφων αὐτὸ τὸ ἔγγραφο ἦταν κάποιος «Ἰωάννης Ἀμαλφινός»³, ὁ ὁποῖος θὰ ἦταν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν⁴, πού, ἐπομένως ὡς π ῆ ρ χ ε ἤδη αὐτὴ τὴν ἐποχὴ.

Τέλος ὁ Pertusi⁵ χρονολογεῖ, μὲ μεγάλη πιθανότητα, τὴν ἱδρυση τῆς μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν μετὰ τὶς δύο παραπάνω ὑπογραφές καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν τρίτη, δηλαδὴ τὸ 985 - 990.

Σχετικὰ μὲ τὸν ἱδρυτὴ τῆς μονῆς, ὁ Ἰταλὸς ἱστορικὸς συμφωνεῖ μὲ τὴ παλαιότερη ἄποψη ὅτι ἦταν ἓνας ἀδελφὸς τοῦ δούκα Παντόλφου Β' τοῦ Βενεβέντου, κάποιος Λέων ὁ Βενεβεντανὸς («Leone di Benevento»)⁶. Τὸν Λέοντα, πού θὰ ἦταν καὶ ὁ πρῶτος ἀββᾶς τοῦ νέου μοναστηριοῦ, διαδέχθηκε, κατὰ τὸν Pertusi, ὡς ἡγούμενος, ὁ Ἰωάννης ὁ Ἀμαλφινός, «verso il 991»⁷. Δεδομένου ὅτι σὲ ἀθωνίτικα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1012, 1016 καὶ 1017 ἐμφανίζεται, κατὰ τὸν Pertusi πάντοτε, ὡς ἡγούμενος τῆς ἰδίας μονῆς ἓνας Iohannes, πού τὸν ἀποκαλεῖ «Giovanni (Amalfitano)», θὰ ἐπρόκειτο «molto probabilmente» γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο⁸.

Ἡ ἄποψη αὐτὴ γιὰ τὶς ἀπαρχές τῆς ἀθωνίτικης μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν ἔχει γίνῃ ὡς σήμερα ὁμόφωνα ἀποδεκτὴ⁹.

Ὡστόσο, ἡ ἐπανεξέταση τῶν μαρτυριῶν πού ὑποτίθεται ὅτι τεκμηριώνουν αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ, ἀποδεικνύει ὅτι στὴν πραγματικότητα ἡ ἄποψη αὐτὴ δὲν βασιζέται πουθενά.

Οἱ δύο λατινικὲς ὑπογραφές στὸ ἔγγραφο τοῦ 984 ἔχουν ὡς ἐξῆς: «Jo(hannes) monachus» καὶ «Arsenius[;]. . . uro[;] indignus monachus»¹⁰. Ὅπως εἶναι φανερό, κανένα στοιχεῖο δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποστηρίξουμε, πολὺ λι-

1. *Monasteri*, σελ. 221.

2. *Actes de Lavra I*², ἀρ. 9, σελ. 122, στ. 54.

3. «Jean l'Amalfitain», P. Lemerle, *Les archives...*, σελ. 551, πρβλ. σελ. 548 («Jean d'Amalfi»). «Giovanni (Amalfitano)», Pertusi, *Monasteri*, σελ. 227, 251· πρβλ. τοῦ ἴδιου, *Nuovi documenti...*, σελ. 409 - 411 («Giovanni di Amalfi»).

4. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 223 - 224· πρβλ. Lemerle, ὁ.π., σελ. 548.

5. *Monasteri*, σελ. 221 - 224.

6. Ὁ.π., σελ. 224· πρβλ. καὶ παρακάτω.

7. Ὁ.π., σελ. 223 - 224.

8. Ὁ.π., σελ. 227· βλ. καὶ σελ. 251 (κατάλογος).

9. Βλ., λόγου χάρη, D. Papachryssanthou, *Actes du Prôtaton*, σελ. 83, 86.

10. Πρωτότυπο ἔγγραφο ἀπὸ τὴ μονὴ Ἰβήρων, F. Dölger, *Aus den Schatzkammern...*, ἀρ. 108, στ. 61· Pertusi, *Monasteri*, σελ. 221.

γότερο μάλιστα να τὸ θεωροῦμε ὡς δεδομένο, ὅτι αὐτοὶ οἱ δύο Λατίνοι μοναχοὶ ἦταν Ἀμαλφίνοι καὶ ὅτι πήγανε ἀργότερα ἀπὸ τὴ Λαύρα τοῦ Ἀθανασίου στὴ νέα ἀμαλφιτανικὴ μονή. Ἐξ ἄλλου, ἂν ὁ Λατίνος μοναχὸς ποὺ ὑπογράφει στὸ ἔγγραφο τῆς «ἀσφάλειας» τοῦ 991 ὀνομάζεται πράγματι Ἰωάννης (Iohannes), οὔτε στὴν ὑπογραφή του, οὔτε πουθενὰ ἄλλοῦ ἀναφέρεται ὡς προερχόμενος ἀπὸ τὸ Ἀμάλφι.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐσφαλμένης γνώμης ὅτι ὁ Ἰωάννης αὐτὸς ἦταν σίγουρα Ἀμαλφινὸς ὀφείλεται σὲ κάποια παρανόληση: δηλαδή, στὴν πρώτη ἔκδοση (Rouillard - Collomp) τῶν *Actes de Lavra*, μετὰ τὶς λέξεις Ioh(annes) monachus ἀκολουθοῦν τὰ γράμματα fit, ποὺ οἱ ἐκδότες συμπλήρωσαν σὲ fit(anus)¹. Ἀπὸ κεῖ, μὲ μιὰ ἀκόμῃ συμπλήρωση, ὁ Lemerle δίνει στὴν ὑπογραφή τοῦ Ἰωάννη τὴν ἐξῆς μορφή: «Johannes monachus Amalfitanus manu mea scripsi»². Ἀλλὰ οἱ ἐκδότες τῆς δεύτερης ἔκδοσης τῶν *Actes de Lavra* — ποὺ ἀνάμεσά τους συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Lemerle — δίνουν γι αὐτὴ τὴν ὑπογραφή μιὰ διαφορετικὴ ἀνάγνωση, ποὺ τὴ θεωροῦν βέβαιη. Στὴ νέα αὐτὴ ἀνάγνωση τίποτα δὲν θὰ μπορούσε πιά νὰ συσχετίζεται μὲ τὸ Ἀμάλφι. Διαβάζω: «Ioh(annes) monachus [et] higuminos inter...test(es) manu mea scripsi»³.

Ὁ Pertusi γινώριζε αὐτὴ τὴν τελευταία καὶ ἀκριβὴ ἀνάγνωση⁴. Ὡστόσο ἐξακολούθησε νὰ ὀνομάζει τὸν Λατίνον μοναχὸ ποὺ ὑπογράφει στὴν «ἀσφάλεια» τοῦ 991 «Ἰωάννη (τὸν Ἀμαλφινὸ)» («quel Giovanni (Amalfitano), che firma il documento del 991»), ἢ ἀκόμα «Giovanni (Amalfitano), abate di Santa Maria degli Amalfitani»⁵. Τέλος, ὅσο κι ἂν αὐτὸ φαίνεται παράξενο, οἱ ἴδιοι οἱ ἐκδότες τῆς δεύτερης ἔκδοσης τῶν *Actes de Lavra*, παρὰ τὴ δική τους νέα ἀνάγνωση, ἐξακολουθοῦν κι αὐτοὶ νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ὑπογραφή ποὺ ἀναφέραμε ἀνήκει στὸν «Jean, higoumène du couvent des Amalfitains»⁶.

Ἀλλὰ οὔτε καὶ γιὰ ἀργότερα ὑπάρχει καμία ἐνδειξὴ ὅτι οἱ δύο λατινικὲς ὑπογραφὲς τοῦ 1012 καὶ 1016 ἀνήκουν σὲ Ἀμαλφινὸ μοναχό, καὶ μάλιστα σὲ ἄββᾶ τῆς μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν, ὅπως ὑποστηρίζουν ὁ Pertusi⁷ καὶ οἱ συγ-

1. «Joh(annes) monachus [.....]fit(anus) manu me[a scripsi]», *Actes de Lavra* I¹, édition Germaine Rouillard et P. Collomp, Paris 1937, ἀρ. 10, σελ. 29· πρβλ. A. Pertusi, *Nuovi documenti...*, σελ. 409.

2. P. Lemerle, *Les archives...*, σελ. 551 καὶ σημ. 1.

3. *Actes de Lavra* I², ἀρ. 9, σελ. 122, στ. 54. «La lecture que nous donnons est certaine», δηλώνουν οἱ ἐκδότες, ὁ.π., σελ. 118.

4. *Monasteri*, σελ. 224 καὶ σημ. 22.

5. Ὁ.π., σελ. 223 καὶ 251 ἀντίστοιχα.

6. *Actes de Lavra* I², σελ. 120.

7. Βλ. παραπάνω, σελ. 288 καὶ σημ. 8.

γραφείς τῆς νέας ἔκδοσης τῶν *Actes de Lavra*¹. Διαβάζω τὶς ὑπογραφές: «Joh(annes) monachus»² καὶ «Joh(annes) monachus et abbas»³.

Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι τὴν πρώτη μνεία τῆς ἴδιας τῆς μονῆς «τοῦ Ἀμαλφινού» σὲ ἔγγραφο, τὴ συναντᾶμε μόλις τὸ 1010⁴. Ἡ ἀκόλουθη μαρτυρία ἀνάγεται, ἴσως, στὸ 1018 - 1019⁵. Λίγο νωρίτερα, τὸ 1017, τὸ ὄνομα ἑνὸς Ἰωάννη μοναχοῦ Ἀμαλφιτινοῦ ἀπαντᾷ πράγματι σὲ ἀθωνίτικο ἔγγραφο. Ἀλλὰ ἡ μαρτυρία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀξιόπιστη, γιατί τὸ ἔγγραφο αὐτὸ σώζεται μόνο σὲ ἓνα ἀντίγραφο πολὺ ὑποπτο⁶, ὅπου ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἰωάννη αὐτοῦ ἔχει μεταφραστεῖ (;) στὰ ἑλληνικά⁷.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ φτάνουμε στὰ 1035, ὁπότε καὶ συναντᾶμε τὴν παλαιότερη ἀσφαλῆ μαρτυρία γιὰ κάποιον «J(o)h(annes) hum(ilis) mo(na)chus Amalfitanus» αὐτὴ τὴ φορά, στὸ «Ἅγιον Ὅρος»⁸.

Τί συμβαίνει ὅμως, τότε, μὲ τὸν Λέοντα τοῦ Βενεβέντου, στὸν ὁποῖο ἀποδίδεται ἡ ἱδρυση τῆς ἀθωνίτικης μονῆς «τοῦ Ἀμαλφινού»;

Στὴν πραγματικότητα, ἡ πηγὴ στὴν ὁποία βασίζεται αὐτὴ ἡ πληροφορία, ὁ γεωργιανὸς βίος τοῦ Ἰωάννη καὶ Εὐθυμίου τῶν Ἰβήρων — γραμμένος γύρω στὰ 1045 ἀπὸ τὸν Γεώργιο τὸν Ἀγιορείτη — παραδίδει ὅτι ὁ Λέων, «frater Beneventani ducis, ac genere nobilissimus», ἦρθε «cum sex discipulis» στὸν Ἄθω, πρὶν ἀπὸ τὸ 1006, ὅταν πέθανε ὁ Ἰωάννης ὁ Ἰβηρ, καὶ ἔκτισε ἐκεῖ «monasterium amoenum . . . , in quo plurimos fratres congregavit»⁹, χωρὶς νὰ λείει πουθενὰ ὅτι αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἦταν ἀμαλφιτινὸ.

Ἐξ ἄλλου θὰ ἦταν πολὺ περίεργο νὰ εἶναι ὁ Λέων ὁ ἱδρυτὴς μιᾶς μονῆς ποὺ στὶς πρῶτες τῆς μνεῖς ἀναφέρεται ὡς μονὴ «τοῦ Ἀμαλφινού». Πράγματι, κατὰ κανόνα οἱ ἀθωνίτικες μονὲς ἀλλογενῶν παίρνανε τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴν ἐθνικότητα ἢ ἀπὸ τὴ χώρα καταγωγῆς τῶν ἱδρυτῶν τους. Ἔτσι συνέβη μὲ τὴ μονὴ «Ἰβήρων» (ἱδρυτές, Ἰωάννης ὁ Ἰβηρ καὶ Ἰωάννης ὁ Τορνίκιος, ἐπίσης Ἰβηρ¹⁰), καὶ μὲ τὴν «σερβικὴ λαύρα», ποὺ ἱδρυσε στὴν ἐρειπωμένη

1. Βλ. ἐκεῖ τὴ γνώμη ὅτι ἡ πρώτη ἀπ' αὐτὲς τῆς ὑπογραφῆς εἶναι «celle du représentant du couvent des Amalfitains» (*Actes de Lavra* I², σελ. 45)· γιὰ τὴ δεύτερη ὑπογραφή, οἱ ἐκδότες ἀρκοῦνται ἀπλὰ νὰ παραπέμπουν σὲ αὐτὴ τὴν ἀποψή τους (δ.π., σελ. 154).

2. Ὁ.π., ἀρ. 17, σελ. 148, στ. 51.

3. Ὁ.π., ἀρ. 19, σελ. 155, στ. 32.

4. Ὁ.π., ἀρ. 15, στ. 16.

5. Ὁ.π., ἀρ. 23. Βλ. τὰ σχόλια τῶν ἐκδοτῶν στὶς σελ. 168 - 169.

6. Ὁ.π., σελ. 163.

7. Ὁ.π., ἀρ. 21, στ. 2 - 3 («Ἰω(άννης) μ(ονα)χ(ός) ὁ Ἀμαλφ[τινός]») καὶ 39 («Ἰω(αννης) μ(ονα)χ(ός) ὁ Ἀμαλφ[τινός]»).

8. Ὁ.π., ἀρ. 29, πρωτότυπο ἔγγραφο, Ἀπρίλιος 1035 σελ. 186, στ. 21.

9. P. Peeters, *Histoires monastiques géorgiennes*, An. Boll. 36 - 37 (1917 - 1919), σελ. 36 - 38. Πρβλ. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 220 - 224, 224.

10. D. Papachryssanthou, *Actes du Prôtaton*, σελ. 84 - 85.

μονή τοῦ Χιλανδαρίου ὁ Σάββας, γιὸς τοῦ Σέρβου μεγάλου ζουπάνου Νεμάνια. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἀκόμα πιὸ χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὀνόματα μὲ τὰ ὁποῖα πρωτογίνανε γνωστὲς ἀκριβῶς οἱ ἰταλικὲς μοναστικὲς ἐγκαταστάσεις στὸν ᾿Αθω: ἡ μονὴ «τοῦ Σικελοῦ» («ἰδρυθεῖσα ἀπὸ ἓναν μοναχὸ Λουκᾶ, καταγόμενο ἀπὸ τὴν Σικελίαν»¹), καὶ «τοῦ Καλαβροῦ», ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της, ἡ ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ της, ἡ ἀπὸ τὸν ἅγιο Βαρθολομαῖο τὸν Καλαβρό, ποὺ θὰ ἦταν ὁ νέος της κτίτωρ καὶ ἀναδιοργανωτής². Ἐπομένως, ὅπως λέει καὶ τὸ ὄνομά της, καὶ ἡ μονὴ «τοῦ Ἀμαλφινοῦ» ἔπρεπε νὰ εἶχε ἰδρυθεῖ ἀπὸ Ἀμαλφινὸ καὶ ὄχι ἀπὸ Βενεβεντανό.

Προπάντων σ' αὐτὴ τὴ περίπτωσι, θὰ πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅχι μόνο ὅτι τὸ Βενεβέντο καὶ τὸ Ἀμάλφι ἦταν δύο διαφορετικὰ κράτη, ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ σχέσεις τους δὲν ἦταν ὁμαλές, τουλάχιστο λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἡγεμονία τοῦ Παντόλφου Β' (981 - 1014)³.

Καὶ ἔτσι, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι τὸ «monasterium amoenum» ποὺ ἔκτισε ὁ Λέων «frater Beneventani ducis» στὸν ᾿Αθω ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἐκεῖ ἀμαλφινινὸ μοναστικὸ ἱδρυμα, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ὥς τώρα οὐσιαστικὰ ἄγνωστη μονὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάζεται ἡ μονὴ «τοῦ Βενεβεντανοῦ».

Μία ἔμμεση ἔνδειξη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ αὐτῆς τῆς μονῆς, ἔνδειξη ποὺ ρίχνει καὶ λίγο φῶς στὶς δραστηριότητές της, ἀποτελεῖ ἡ διαμονὴ στὸν ᾿Αθω τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βενεβεντανοῦ. Ἐπειδὴ, ἀκριβῶς στὴν ἐποχὴ γιὰ τὴν ὁποία οἱ μαρτυρίες γιὰ Ἀμαλφινοὺς ἄθωνίτες ἀποδειχτήκανε ἀβάσιμες, ἐμφανίζεται, ἀντίθετα, στὸν ᾿Αθω ἓνας Βενεβεντανὸς μοναχός⁴. Αὐτὸς — «Johannes Beneventanus» — ἐγκατέλειψε τὸ Montecassino τὸ 986, ὅταν ὁ Manso, «consobrinus Pandulfi principis», ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ του οἰκογένεια ὡς ἀββᾶς τοῦ διάστημου αὐτοῦ μοναστικοῦ κέντρου⁵. Ὁ Ἰωάννης πῆγε στὰ Ἱεροσόλυμα καί, ἀπὸ ἐκεῖ, στὸ Σινᾶ. Τελικὰ ἔφτασε στὸν ᾿Αθω, ὅπου παρέμεινε γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα σὲ ἓνα «monasterium»⁶, ποὺ προφανῶς δὲν ἦταν ἐκεῖνο τῶν Ἀμαλφινῶν, ὅπως ὑποτίθεται⁷, ἀλλὰ τὸ «monasterium amoenum» τοῦ συμπατριώτη του Λέοντα. Ἐκεῖ, λίγο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Manso (997), ὁ Ἰωάννης πληροφορεῖ τὸν ἡγούμενο ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Βενέ-

1. Ὁ.π., σελ. 90 καὶ σημ. 301.

2. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 238 - 241.

3. G. Gay, *L'Italie méridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier et jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867 - 1071)*, Paris 1904, σελ. 322, 331 - 332.

4. Γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. κυρίως Pertusi, *Monasteri*, σελ. 222 - 224 (ἀλλά, πρβλ. καὶ παρακάτω).

5. MGH, SS, τ, VII, σελ. 636 - 637.

6. Ὁ.π., σελ. 642.

7. Πρβλ. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 222 - 223.

δικτος τοῦ εἶπε στὸ ὄνειρό του νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ Montecassino, ὅπου θὰ ἐκλεγεί ἀββᾶς. Ἔτσι καὶ ἐγίνε¹.

Τί κρύβεται πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀγιολογικὸ ἀνέκδοτο;

Τὸ Montecassino ἔμεινε καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Manso στὴν ἐξουσία τῶν ἰσχυρῶν συγγενῶν του. Ἀργότερα συναντᾶμε ἐκεῖ ὡς ἀββᾶ ἕναν γιὸ τοῦ Παντόλφου τοῦ Β', τὸν Ἀτενόλφο, πού, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του, Παντόλφος τῆς Κάπουα, θὰ δεχθεῖ — ὁ πρῶτος μαζί με τὴν μονή του — τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα καὶ θὰ πάρει θέση ἐναντίον τοῦ δυτικοῦ αὐτοκράτορα Ἑρρίκου τοῦ 2ου². Ἐπομένως, γιὰ νὰ καταλάβει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀββᾶ τοῦ Montecassino, ὁ Ἰωάννης ἔπρεπε ὑποχρεωτικὰ νὰ εἶχε συμφιλιωθεί μετὰ τὴν ἡγεμονικὴ οἰκογένεια τοῦ Βενεβέντου. Ὁ πιὸ κατάλληλος τόπος ὅπουμπούσε νὰ γίνεῖ αὐτὴ ἡ συμφιλίωση ἦταν ἀσφαλῶς τὸ μοναστικὸ ἴδρυμα τῆς ἰδίας οἰκογένειας στὸν Ἄθω, τοῦ ὁποῦ ἡ κοινότητα, ὅχι βέβαια συμπτωματικά, βρισκότανε στὴν ἐξουσία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, ἐπικυρίαρχου ἐπίσης αὐτῆς τῆς σημαντικώτατης ἰταλικῆς φεουδαρχικῆς οἰκογένειας. Ἀς παρατηρήσουμε σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ὅτι καὶ ὁ κτίτωρ Λέωνμπούσε νὰ εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὸ Montecassino, πηγαίνοντας ὅμως πρῶτα στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ μόνο ἀπὸ ἐκεῖ στὸν Ἄθω³.

Ἀλλὰ εἶναι πιθανὸν ἡ μονή «τοῦ Βενεβεντανοῦ» Λέοντα νὰ ἦταν γνωστὴ καὶ μετὰ ἕνα διαφορετικὸ ὄνομα. Ἀνάμεσα στοὺς «ἀλλόφυλους» πού συνέρρεαν στὸν Ἄθω γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸν ἱδρυτὴ τῆς Λαύρας, ὁ σχεδὸν σύγχρονος βίος τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου (ἡ λεγόμενη «vie ancienne») δίνει ἰδιαίτερη σημασία στοὺς κατοίκους τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, «ἀπὸ τε Ρώμης αὐτῆς, Ἰταλίας, Καλαβρίας, Ἀμάλφης. . .»⁴. Ἡ Ρώμη, μνημονεύεται ἐδῶ μᾶλλον ὡς πρωτεύουσα τῆς δυτικῆς χριστιανισμοῦ. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα πού ἀκολουθοῦν στὸν βίον, τὰ δύο τελευταῖα πού ἀναφέραμε τὰ ἔχουμε ἤδη συναντήσει. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν «Ἰταλία», σὲ αὐτὸ τὸ βυζαντινὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 11ου αἰῶνα,μποροῦσε νὰ ὀνομαστεῖ ἔτσι μόνο τὸ κατεπανάτο τῆς Ἰταλίας πού, ὡς γνωστόν, ἰδρύθηκε τὸ 969 καὶ διήρκεσε ἕως τὸ 1071. Ἀλλὰ οἱ πιὸ σημαντικὲς

1. MGH, SS, ὁ.π., σελ. 642. Ὁ Ἰωάννης ὁ Βενεβεντανὸς δὲν ἐγίνε ὁ «29^ο abate al posto di Manso», ὅπως γράφει ὁ Pertusi, *Monasteri*, σελ. 223, ἀλλὰ ὁ τριακοστός, μετὰ ἀπὸ ἕναν ἄλλο Ἰωάννη, πού διαδέχτηκε γιὰ πολὺ λίγο τὸν Manso, MGH, SS, ὁ.π., σελ. 641 - 642. Γι' αὐτὴ ὅλη τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βενεβεντανοῦ, πρβλ. καὶ PL, CXLIX, 983 - 984.

2. G. Gay, ὁ.π., σελ. 409, 417 - 418, 420.

3. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 224 - 225.

4. *Žitie prepodobnago Afanasija Afonskago*, izdal I. Pomjalovskij, Sankt-Peterburg 1895, σελ. 67, στ. 22 - 23. Βλ. καὶ τὴν καινούργια ἐκδοσὴ τοῦ βίου αὐτοῦ, *Vitae duae antiquae sancti Athanasii Athonitae*, editae a Jacques Noret, Turnhout-Leuven, 1982, σελ. 74, § 158, στ. 6 - 7· πρβλ. καὶ τὸν «Bio B» τοῦ Ἀθανασίου, ἰδία ἐκδοσὴ σελ. 176, § 43, στ. 14 - 15.

περιοχές του κατεπανάτου ήταν άκριβώς οι κτήσεις του οίκου της Κάπουα, στον όποιον ανήκανε οι δούκες του Βενεβέντου, ύποτελείς του βασιλέα της Κωνσταντινούπολης¹.

Και έτσι, ξέροντας ότι η Καλαβρία και το 'Αμάλφι εκπροσωπούνται στον 'Αθω από δικές τους μονές, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το ίδιο συνέβαινε και με την άλλη περιοχή της Ιταλικής χερσονήσου που μνημονεύεται στον βίο του 'Αθανασίου, την «'Ιταλία», και ότι η άθωνίτικη μονή που της αντιστοιχοῦσε ήταν άκριβώς το «monasterium amoenum» του Λέοντα του Βενεβέντου. Σύμφωνα με τον «κατάλογο» των περιοχών από τον αναφερόμενο βίο, αυτό το «monasterium» θα έπρεπε επομένως να ήταν γνωστό στον 'Αθω και σαν «ιταλική μονή», η μονή «των 'Ιταλών».

Ο Παντόλφος Β' έγινε δούκας του Βενεβέντου το 981. Αυτή η χρονολογία μπορεί να θεωρηθεί ως «terminus post quem» για τον έρχομό του Λέοντα και των μαθητών του στον 'Αθω, όπου θα φιλοξενηθούν στη μονή των 'Ιβήρων που μόλις είχε ανεγερθεί. Όμως, ο Λέων δεν θα άργήσει να κτίσει, με τη βοήθεια των 'Ιβηριτών, τη δική του μονή: αν παραδεχθούμε ότι εκεί εγκαταστάθηκε ο 'Ιωάννης ο Βενεβεντανός, τότε κατά το 993 όταν ήρθε αυτός στον 'Αθω ή μονή του Λέοντα είχε ήδη ιδρυθεί. Ο 'Ιωάννης την εγκατέλειψε τέσσερα χρόνια αργότερα, και για την μετέπειτα ιστορία της γνωρίζουμε μόνο ότι λειτούργησε ακόμα γύρω στα 1045². Πιστεύω όμως ότι η ιστορία της μονής αυτής υπήρξε πολύ σύντομη, και ότι το τέλος της δεν ξεπέρασε, ίσως, το τέλος του ίδιου του κατεπανάτου της 'Ιταλίας, δηλαδή το έτος 1071. Έτσι και εξηγείται γιατί δεν έχουμε καμμία άλλη πληροφορία για την άθωνίτικη μονή «του Βενεβεντανού» ή, ίσως, και «των 'Ιταλών».

Δ. ΝΑΣΤΑΣΕ

1. Γι' αυτή την έννοια του όρου «'Ιταλία», βλ. Έρ ας Α. Β ρ α ν ο ύ σ η, *Οι όροι «'Αλβανοί» και «'Αρβανίται» και η πρώτη μνεία του δμωνόμου λαού της Βαλκανικής εις τās πηγάς του ΙΑ' αιώνος*, Σύμμεικτα 2 (1970), σελ. 212 - 213. Βλ. και Α. P e r t u s i, *Contributi alla storia dei temi bizantini dell'Italia meridionale*, Estratto da: *Atti del 3° Congresso internazionale di studi sull'alto medioevo*, Benevento - Montevergine - Salerno - Amalfi 14 - 18 ottobre 1956, Spoleto 1958, σελ. 16, 20, 21, 22.

2. Βλ. τον βίο του 'Ιωάννη και Εύθυμίου των 'Ιβήρων, P. P e e t e r s, ό.π., σελ. 37, στ. 27 - 30: «Monasterium illud quidem hodieque in Monte Sancto a Romanis habetur, qui probe et rite vitam agunt ad normam regulae et institutionum sancti Benedicti».

